

TRADÍCIÓ A KORTÁRS MAGYAR LÍRÁBAN. Szerk. Boros Oszkár, Érfalvy Livia, Horváth Kornélia. Ráció, 2011.

2. Margócsy István: SZÁMADÁS ÉS/VAGY PANASZ. KEMÉNY ISTVÁN: *ÉLŐBESZÉD. Élet és Irodalom*, 2006. június 23. 27.

3. Metayer: i. m. 74.

4. Angyalosi Gergely: HOL A KÖLTÉSZET MOSTANÁBAN? KEMÉNY ISTVÁN: *ÉLŐBESZÉD. Holmi*, 2007/6.

5. Vö. Szávai: i. m. 297.

Visy Beatrix

ÜDVÖZLET A TÓRDOBÁLÓNAK

Veres András: Kosztolányi Ady-komplexuma.

Filológiai regény

Balassi, 2012. 388 oldal, 3200 Ft

„*Akik Ady Endrét az öröklétben sértegetik, a tórdobálóknak ne legyen irgalom*” – kezdi Nagy László A FÖLTÁMADÁS SZOMORÚSÁGA című lírai apológiáját, amelyben a megidézett vers korszakos költőjét övező félreértések három változatáról beszél: a „*tórdobálók*” mellett a „*virágdobálókról*” és a „*darabolókról*” (de ha már egyszer belelendült, végezetül megemlíti még a népcukrozó „*kufárlelkeket*” és „*adóvevőket*” is). És ha eljátszunk a fenti metaforákkal, akkor AZ ÍRÁSTUDATLANOK ÁRULÁSA című 1929-es vitairat szerzőjét, az Ady-értelmező Kosztolányi Dezsőt elsősorban „*tórdobálóknak*” nevezhetnénk, mégpedig a legfőbb „*tórdobálók*” egyikének. Noha tűnt ő „*virágdobálóknak*” is a korábbi években írt Ady-cikkeiben. És hát nagy port kavaráó polémiájában ráadásul még „*darabolt*” (értsd: kritikailag elemzett) is. Elkövetett hát minden rosszat, amit csak el lehet követni ama bizonyos „*nagy cethall*” szemben, „*akitől megöszült a tenger*” – legalábbis Nagy László költői beállításának fényében. (Picinyke szépséghiba, hogy maga Ady a „*nagy cethal*” metaforát nem önmagára, hanem Istenre alkalmazta AZ ILLÉS SZEKERÉN-kötet A SION-HEGY ALATT című ciklusának A NAGY CETHALHOZ dedikált versében. Nem is beszélve arról, hogy a Nagy László-poéma címében megidézett Ady-költeményt nem igazán sorolhatjuk a hagyományos, sőt közheyles értelemben vett, vagyis az Ady-mítoszt tápláló „*Ady-vers*”-ek közé. De hát, ugye, a költő szabadsága... Nagy László is eléggé „*nagy cethal*” ahhoz, hogy úgy használjon fel, úgy hasznosít-

son újra egykori metaforákat, ahogyan kedve tartja.)

No de hogyan látja mindezt a KOSZTOLÁNYI ADY-KOMPLEXUMA című könyv* szerzője, az irodalomtudós Veres András, aki ezúttal – a Kosztolányi-életmű kritikai kiadásának munkálatai közepette – regényt írt, pontosabban, az alcím szavaival: „*filológiai regény*”-t, mégpedig a regényesség, a regényszerűség többszörös értelmében. Hiszen (1) önmagában véve is regénybe, valamiféle kétszereplős, sőt – tekintve a többieket: Ignotust, Babitsot, Karinthyt, Füst Milánt... – sokszereplős művészregénybe kívánczik Ady és Kosztolányi kapcsolata. Továbbá a valóságos művészregény végigkövetése maga is (2) regényszerű izgalmakat rejt magában. Ráadásul ezek a civil örömök megismétlődnek (3) az irodalomtörténet-filológus okadatolt történetmondásában. A „*filológiai regény*” pedig (4) a hagyományos értelemben vett regényolvasáshoz fogható örömeket szerezhet annak, aki szeretné minél részletesebben, minél több szempont segítségével végigkövetni a két nyugatos, pontosabban a *Nyugat* folyóirathoz (is) kötődő nyelvművész különleges (Ady részéről jórészt posztumusz) vitáját és azon keresztül a modern magyar költészet egyik meghatározó ízlésfordulatát – az avantgárrdal szembesülő nyugatos líra önértelmezésében; mely folyamat hőse tényleg nem a kultusz tárgyává lett Ady, hanem az ekkoriban éppen a MEZTELENÜL című kötet szabad verseit író, egyúttal a SZÁMADÁS új klasszicizmusát előkészítő Kosztolányi. Nem véletlen hát, és erről is beszél a szerző a kötet bevezetőjében, hogy a „*komplexus*” szó helyett a „*komplexum*” szerepel a címben. Lévén Veres nem valamiféle mélylélektani esettanulmányra, hanem többretegű irodalmi hatáselemzésre vállalkozik, amelynek tárgya, sőt „*tétje*”: „*a magyar költészet jövője*”. (9.) Hiszen már a vitairatíró Kosz-

* A kötet bőséges és jól rendszerezett bibliográfiájának KÉTES HITELŰ SZÖVEGEK című részében egyébként ráakadhatunk az Adytól kölcsönzött „*cethal*”-metaforát – Nagy Lászlótól nagyon eltérő módon – kiaknázó glosszára *A Hét* 1909. március 7-i számából, amelynek címe: A NAGY CZETHALHOZ; és amelynek írója Adyn („*Mohammed ben Diósadi*”) és Hatvany Lajoson gúnyolódik. A monográfia egyik erénye a majd' nyolcvanoldali FÜGGELÉK (AZ ÍRÁSTUDATLANOK ÁRULÁSA első megjelenésének teljes szövegével és a szövegrészletekkel ellátott bibliográfiával).

tolányi is számított a szűkítő, vagyis az irodalmi-esztétikai „komplexumot” alkotáslélektani, „komplexussá” egyszerűsítő fogadtatásra – ahogyan a „föltékenység” szó jelentéstágító magyarázatából is kitetszik: „...hogy föltékeny vagyok rá. Ez igaz. [...] Minden nagy költőnk, minden értelmes, művelt olvasónk nevében vagyok rá föltékeny.” Tudhatjuk Katona József BÁNK BÁN-jából, hogy jól megférnek egyazon férfiúi kebelben egymás mellett a „hazaféltés” és a „szerelemféltés” indulatai. (Sőt akár végzetesen össze is lehet keverni a kettőt, például a jelszóként használt „Melinda” névben – aminél meg már sokkal jobb a SZABADSÁG ÉS SZERELEM költőjének vegytiszta és hierarchikus elválasztása: „Szerelmemért fölálodom / Az életet, / Szabadságért fölálodom / Szerelmemet.”) Kosztolányi viszont – legalábbis irodalomtörténeti távlatból – inkább az *irodalomféltés*, semmint a hírnévféltés szempontjából „föltékeny” Adyra, azahogy az Ady-kultusz által felhízlalt Adyra.

A könyv címe alatt álló műfaj-meghatározás, hogy tudniillik valamiféle „filológiai regény”-t kapunk kézhez, valójában semmi mást nem jelent, mint hogy a filológus rendszeren végzi a feladatot: szépen, alaposan, időrendben végigköveti Kosztolányi, *Ady-komplexumát*, bőségesen idézve, magyarázva és értelmezve a kérdéskörbe tartozó cikkeket, leveleket, naplórészleteket, visszaemlékezéseket vagy éppen szépirodalmi műveket. És mindeközben azért nyilvánvalóvá válik, hogy a filológiai akribiát éppenséggel az olvasó szenvedélye, anyagszeretete működteti; hogy a tudományos módszertan mögött zsigeri elköteleződés, másképpen mondva, előzetes értékválasztás rejlik. Hogy Veresnek legalább annyira fontos lehet Kosztolányi Ady-értelmezése, valamint az Ady-értelmezés tulajdonképeni „tétje”, vagyis a „magyar költészet [akkori] jövője”, mint Kosztolányinak. Míg Kosztolányi kortárs szépíróként, addig Veres visszatekintő irodalomtörténészként nyilvánítja ki szenvedélyét. Az előbbi a vitához kötődő MARCUS AURELIUS-versben emlegetett „*értelem égő lámpájával*” a kezében, az utóbbi az ennek megfelelő irodalomtudományos eszközzel.

Veres *A Tollban* megjelent 1929-es vitáirát felől határozza meg a századelőn (tulajdonképen az Adyt szapuló fiatal Babits és Kosztolányi levelezésével) kezdődő „*filológiai regény*” működési elvét: „*A századfordulón még a modern magyar irodalom megteremtése volt a cél, melynek sikeres teljesítését utóbb Kosztolányi Adyval és mások-*

hal közös teljesítményének tekintette. De mert a húszas éveket új korszakváltásként élte meg, úgy fogta fel (hasonló logika alapján) a századelőt képviselő Ady tartós, sőt növekvő presztízsét, mint az új korszak kibontakozását nehezítő akadályt.” (18.) Hiszen a századelő modernségét a maga esztétikai medrébe csatornázó Nyugatnak a kissé később jelentkező avantgárdal utközve kell megtalálnia a helyét a korszak irodalmi mezején – és ebben tényleg csak gátolná az egyre inkább politikai színezetű Ady-kultusz, annak akár jobb-, akár baloldali változata. Mert míg a Nyugathoz köthető alkotók (elsősorban Babits és Kosztolányi) lírája a húszas-harmincas években klasszicizálódik (Kosztolányi esetében a MEZTELENÜL szabad verseit követő időszakban), addig a Nyugatemlémává váló Ady költészete szinte teljes egészében feloldódni látszik a vulgáris (mitizáló, ideologikus és frázispufogató) hatástörténetben. Szépen példázza az ízlésfordulatot a szerző által is idézett 1925-ös Babits-tanulmány, az ÚJ KLASSZICIZMUS FELÉ vagy éppen Kosztolányi évtizeddel későbbi naplóbejegyzése: „*Nekem az egyetlen mondanivalóm, bármily kis tárgyat sikerül is megragadnom, az, hogy meghalok. Végtelenül lenézem azokat az írókat, kiknek más mondanivalójuk is van: társadalmi problémák, a férfi és a nő viszonya, fajok harca stb. stb. Émelyeg a gyomrom, hogyha korlátoltságukra gondolok.*” A Veres által végigmesélt (komplex) történet, a többfokozatú és többretegű vita- és hatástörténet végén megszólal például az 1980-as évek irodalomtudományos Kosztolányi-renezszásával egyidejű „*prözafordulat*” kibontakozásánál bábáskodó Balassa Péter is: „*Ady nem valaminek a kezdete, hanem a 19. század lezárása. Nyilvánvaló, hogy a 20. század Kosztolányival, Füst Milánnal és Kassákkal kezdődik, József Attilával folytatódik...*” (299.) És feltehetően igaza van Veresnek abban, hogy az úgynevezett „újraolvasó”-könyvek sorában az 1999-es Ady-kötet „*részben defenzív*” jellegével szemben az 1998-as Kosztolányi-kötet „*igen gazdagnak mondható a különböző művek új szempontokat felvonultató elemzésében*”. (299.)

Noha persze arról sem szabad megfeledkezni, hogy az irodalmi modernség fősodra mellett azért az Ady-értést befolyásoló vulgáris (ideológiai-politikai) történet is szépen haladt tovább a maga logikája szerint – egészen mindmáig, a Gelléri Andor Endre és a Tersánszky Józsi Jenő utcanevet megváltoztató buta („*írastudatlan*”) politikai döntések idején felújuló Thor-

may- és Wass-kultusz anakronisztikus jelenségéig. E makacs folyamat gyökereit pedig eképpen láthatjuk A LÍRA FORDULÓJÁN című 1931-es esszé írójának, Komlós Aladárnak egyik kései visszaemlékezésében, mégpedig Illyés Gyula 1933-ban megjelent PUSZTULÁS-a kapcsán: „*Ettől kezdve a Nyugat kontra avantgarde kulturális ellentétét politikai ellentété váltja fel: a népi-urbánus, illetve a szocialista-polgári demokratikus front ellentéte.*” (A „MÁSODIK NEMZEDÉK” ÚTJA, 1969.) Mintha Kosztolányi és József Attila halála környékén az irodalom tényleg megszűnt volna – legalábbis a nyilvános térben – annak lenni, ami pedig lehetne, azaz hogy jó lett volna, ha lett volna. Mert végül teljesen másvalami lett; olyasvalami, amitől Kosztolányinak tényleg „*émelyegne a gyomra*” – mint ahogyan „*émelygett*” a húszas évek Ady-kultusza láttán. Ha szabad szenvedélyesen fogalmaznom: örületesen fontos olvasmány ma is AZ ÍRÁSTUDATLANOK ÁRULÁSA. Következésképpen nagyon fontos munkát végzett el a KOSZTOLÁNYI ADY-KOMPLEXUMA című könyv szerzője.

Sok olyan fogalom és metafora bukkan fel Veres könyvében, amelyek nem csak Ady- és Kosztolányi-értésünket, továbbá Kosztolányi Ady-értésének értését, továbbá Babits Ady- és Kosztolányi-értésének értését, továbbá Kosztolányi Babits-értésének értését... szolgálja, hanem – éppen ezek által – a huszadik századi magyar irodalmi modernség, egyáltalán az irodalom mint olyan (és nem másmilyen) értését is. Gondolhatunk itt például a Babitscsal folytatott 1933-as ESTI KORNÉL-vitában kiteljesedő „*mélység*” metafora előtérzenetére vagy az 1907-ben egymás kötetét recenziálta Ady és Kosztolányi által egyaránt hangoztatott „*életesség*” szempontjának továbbgondolására. A játékokban tartott fogalmak, metaforák és szempontok pedig mindig új és új fénytörésben kerülnek szóba a „*filológiai regény*” egyes fejezeteiben: a pályára készülő, majd pályakezdő Kosztolányi Ady-elenszenvének időszakában (A PÁLYAKEZDŐ KOSZTOLÁNYI; ADVVAL ÉS ADY ELLENÉBEN); a Nyugat zászlaja alatt folytatott közös harcok idején (FEGYVERSZÜNET); az Ady halálát követő néhány év „*hegyelmi*” időszakában (KEGYELMI ÁLLAPOT; MÚLTTÁ TÁVOLÍTÁS); a húszas évek derekán virágba boruló Ady-kultusz alatt (FEJEZETEK AZ ADY-KULTUSZ TÖRTÉNETÉBŐL); az 1929-es vitairat környékén (A PAMFLETHEZ VEZETŐ ÚT; A VITAIRAT; EGY BOTRÁNY KRÓNIKÁJA; A VITA KILÁTÁSTALANSÁGA); a vitairatot követő, annak meglátásait a prózaírói és költői

gyakorlatban értékesítő időszakban, vagyis az ESTI KORNÉL, a TENGERSZEM ÉS A SZÁMADÁS IDEJÉN (KÖVETKEZMÉNYEK) és végül a mindmáig, azaz a jelen könyv megírásáig tartó hatástörténeti szakaszban (UTÓREZGÉSEK).

A kötetben feldolgozott történet szervezőpontját természetesen a Kosztolányi által „*külvéleménynek*” nevezett 1929-es vitairat képezi, vagyis hogy ennek vonatkozásában, ennek fényében kerül tárgyalásra minden más is – többek között Kosztolányi 1907-es kritikája Ady VÉR ÉS ARANY-áról, amelynek dicsérő szólamait Veres ironikusnak érzékeli. Szemben például az Ady-apologéta Földessy Gyula vagy a saját korábbi Ady-írásaira visszatekintő Kosztolányi véleményeivel; mely utóbbi az „*Ady-komplexum*” egészére figyelő irodalomtörténetés szerint feltehetően csakis retorikai képmutatásnak tekinthető: „*Amikor a VÉR ÉS ARANY megjelent, s Ady nevét csak kevesen ismerték, két bírálatot írtam róla, fiatalon és lelkesen.*” Nekem például korábban eszembe nem jutott volna, hogy ironikusnak lássam azt a rövidke kritikát (legfeljebb politikusnak), amelyben tízszer szerepel az Ady-féle jelentéssel felruházott „*élet*” szó (egyszer még nagy kezdőbetűvel is). Persze bőven elképzelhető, és Veres könyvének fényében már-már bizonyosnak is tűnik, hogy a pár hónappal korábban az életes Ady által az egyetlen nem Ady-epigonnak, vagyis „*irodalmi írónak*” nevezett (és feltehetően bántó szándékkal Szász Károlyhoz mért) Kosztolányi tényleg nem tudja ártatlanul, azaz ironiamentesen használni az Ady-költészet egyik kulcsszavát – például az alábbi dagályos mondatban sem: „*Ez az új kötet egy egész embert és egész költőt mutat be, aki millió és millió szállal kapaszkodik be az élet kerékfogaiba, s mindig emberibb lesz.*” Hogyan értsük tehát a fentihez hasonló (kínosan nagyot- s így semmitmondó) szólamokat akkor, ha Kosztolányi 1907-es Ady-kritikáját a korai évek Ady-ellenszenve és az 1929-es Ady-vitairat felől, azok harapófogójában olvassuk? Ahonnan Veres olvassa. Ahonnan nézve minden tehén, ha nem is koromfekete, de legalábbis ironikusan tarka.

A vitairat szorosabb elemzése során Veres is arra a következtetésre jut, amelyet maga Kosztolányi emleget panaszosan a vitairat vitájáról írott jegyzeteiben, hogy tudniillik a hozzászólók (a legalpáríbb véleményalkotóktól a Nyugat-beli cikket jegyző Fenyő Miksaig) „*az Ady-kérdésből [...] Kosztolányi-kérdést szerettek volna csinálni*”.

Persze ma már egészen mást értünk a „Kosztolányi-kérdés” kifejezésen: a pamfletszerű „különvélemény” úgy szól Ady mellett (vagy ha tetszik, Ady helyett) Kosztolányiról, hogy azért elsősorban mégiscsak a huszadik századi magyar költészet lehetőségeiről és jövőjéről van szó; mely folyamatban – és ezt bőven igazolta a vitát követő időszakban keletkezett költői teljesítmények (például az 1936-os SZÁMADÁS-kötet) hatástörténete – legalább akkora, ha nem nagyobb, szerepe van a vitairat írójának, mint tárgyának. Nem véletlenül hangsúlyozza Veres többször is, hogy Kosztolányi cikke nem az Ady-kultusz ellen irányul (ez csupán a hivatalos, puhábbik változat volna), hanem egyenesen Ady ellen, az Ady-féle poétika ellen, amely – Dévény ide, új időknék új dalai oda – inkább grandiózusan lezárta a tizenkilencedik századot, semmint folytatható érvénnyel megnyitotta volna a huszadikat.

Veres egyrészt világos szempontok mentén újraolvassa a vitairatot magát, másrészt a vitairat fogadtatása kapcsán kénytelen egyetérteni a Füst Milánnak kesergő Kosztolányival: „Senki se szól a lényegről, senki se vitatkozik.” (Eltekintve persze néhány üdítő kivételtől, így például a külön alfejezetet érdemlő József Attila-megszólalástól.) Joggal tágitja hát ki Veres a vitairat szorosabb hatáselemzését az 1929 utáni Kosztolányi-művekre is, a SZÁMADÁS mellett például az 1933-as ESTI KORNÉL-ra, amelynek egyik éles szemű kritikusa, A Toll (és a Szép Szó) körébe tartozó Németh Andor „már Kosztolányi Ady-pamfletjét is úgy fogta fel, mint a szerző közvetett önkritikáját”. (228.) És persze a rendhagyó no-

vellafűzér másik fontos, kevésbé megértő kritikusa, Babits is jórészt az Ady-vitairattal kapcsolatos ellenérzéseit fogalmazta újra két Nyugat-beli kritikájában – hozzájárulva ezzel az ESTI KORNÉL ÉNEKE című ars poeticus vers megszületéséhez (ahogyan az 1929-es cikk viharos fogadtatása meg életre hívta az Osvát szerkesztői zsenialitásával a Nyugatban mintegy válaszként közölt MARCUS AURELIUS-t). Végül is, Veres szavaival: „Nem nehéz felismerni a nyelv és valóság között ingázó Esti Kornél mutatványában [az Adyval szemben »különvéleményt« megfogalmazó] Kosztolányi »anarchizmus«-konceptiójának részben új, módosított változatát.” (276.)

A szűkebb tárggyal együtt a modern magyar költészet teljes kérdéskörét is megcélzó kötet felépítéséből kitűnik, hogy az „Ady-kérdéstől” bizony elválaszthatatlan a „Kosztolányi-kérdés”, mely utóbbi magában foglalja: az 1929-es vitairatot, annak elő-, utó- és hatástörténetét, költészettörténeti vonatkozásait. A „Kosztolányi-kérdés” kifejezés tehát ma már tényleg nem Kosztolányi féltékenységére utal, de még csak nem is a kritika bevallottan alanyi és elfogult hangfekvésére, hanem arra a lehetséges tényre, hogy – a Thomas Mann Kafkával szemben kijátszó Lukács György frázisát megfordító Pilinszkyt parafrázeálva – a század nem Adyról szól, hanem Kosztolányiról. Nem irgalom jár hát a „tördobálnak”, hanem üdvözet. A kritizált költőtárs egyik kései versének címevel: ÜDVÖZLET A GYŐZŐNEK. És üdvözet a győzelem irodalomtörténet-szfilológus krónikásának, Veres Andrásnak.

Bazsányi Sándor